

УДК 328.013.1 (316)

Соціалізація маргінальних особистостей у системі закладів вищої освіти України на фоні трансформаційних процесів у суспільстві

Г.П. САВОШ, А.О. СИНИЦІН

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: savmv@i.ua

Авторське резюме

Сучасне українське суспільство знаходиться на шляху значних трансформаційних змін, що відбуваються в усіх соціальних інститутах: старі принципи їх функціонування змінюються, модернізуються механізми соціальної взаємодії та її принципи. Освіта в цьому контексті не є винятком. Традиційно її розглядають як соціальний інститут, завдяки якому функціонує соціально-генетичний механізм відтворення суспільства в цілому, а також держави та її інституцій зокрема.

Філософія освіти у вищій школі вимагає повної завершеності знання, пізнання студентами реально-го буття і науково-теоретичної картини світу. Тому необхідний аналіз інших факторів, що обумовлюють соціалізацію особи. Вивчення феномена соціалізації у вищій школі первісно потребує узагальненого методу, в основі якого лежать загальна філософія та підходи до соціальних явищ.

З точки зору загальної теорії систем, соціалізація уявляється єдиною системоутворюючою ознакою прогресивної діяльності людей, політичних партій та рухів незалежно від їхньої ідеологічної спрямованості, які об'єктивно інтегрують світове суспільство навколо людських цінностей.

Не можна ігнорувати той факт, що сучасні соціальні умови формують новий тип студента, з новими потребами та вимогами, а відповідно вища освіта має використовувати і такі форми та методи виховання, які б відповідали багатосуб'єктному «замовленню» на особистість.

Ключові слова: маргінальність, механізм соціальної взаємодії, соціалізація, вища освіта, соціальний інститут, суспільна трансформація, модернізація.

Socialization of marginal personalities in system of institutions of higher education of Ukraine on background of transformation processes in society

H.P. SAVOSH, A.O. SYNYTSYN

Prydniprov'ska state academy of civil engineering and architecture, Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: savmv@i.ua

Abstract

Modern ukrainian society is on the way of considerable transformation changes which take place in all social institutes: old principles of their functioning change, the mechanisms of social co-operation and its principles are modernized. Education in this context is not an exception. Traditionally it is examined as a social institute due to which the social-genetic mechanism of recreation of society functions on the whole, and also the state and his institutions in particular.

Philosophy of education at higher school requires the complete completeness of knowledge, cognition of the real life and scientific-theoretical picture of the world students. Therefore necessary analysis also of other factors which stipulate socialization of person. The study of phenomenon socialization at higher school primitively needs the generalized method in basis of which general philosophy and going lie near the social phenomena.

From point of general theory of the systems, socialization appears the unique backbone sign of progressive activity of people, political parties and motions, regardless of their ideological orientation, what objective integrate world society round human values. It is impossible to ignore circumstance that modern social terms form the new type of student, with new necessities and requirements, and accordingly higher education must use and such forms and methods of education, which would answer a multisubject «order» on personality.

Keywords: marginality, mechanism of social co-operation, socialization, higher education, social institute, social transformation, modernization

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство знаходиться на шляху значних трансформаційних змін, що відбуваються в усіх соціальних інститутах: старі принципи їх функціонування змінюються, модернізуються механізми соціальної взаємодії та її принципи, ми стаємо свідками зміни пріоритетів у їх функціональному навантаженні. Освіта в цьому контексті не є винятком. Традиційно її розглядають як соціальний інститут, завдяки яко-

му функціонує соціально-генетичний механізм відтворення суспільства в цілому, а також держави та її інституцій зокрема.

Філософія освіти у вищій школі вимагає повної завершеності знання, пізнання студентами реального буття і науково-теоретичної картини світу. Тому необхідний аналіз інших факторів, що обумовлюють соціалізацію особи: вивчення феномена соціалізації у вищій школі, що первісно потребує узагальненого методу, в

© Г.П. Савош, А.О. Синицин, 2013

основі якого лежать загальна філософія та підходи до соціальних явищ.

З точки зору загальної теорії систем соціалізація уявляється єдиною системоутворюючою ознакою прогресивної діяльності людей, політичних партій та рухів незалежно від їхньої ідеологічної спрямованості, які об'єктивно інтегрують світове суспільство навколо людських цінностей [1].

Вирішення поставлених суспільними трансформаціями завдань багато в чому залежить від типу особистості, який буде домінувати в українському суспільстві, від тих рис та якостей, які складуть основу сучасних та майбутніх соціальних практик соціальних суб'єктів. Сучасне суспільство готує лікарів, металургів, бухгалтерів, акторів, будівельників, але не приділяє достатньої уваги формуванню особистості, а процес підготовки особистості, її виховання складний. У доповіді «Теоретико - методологічні засади реформування вищої освіти в Україні» директор Інституту вищої освіти АПН України професор В.П.Андрущенко [2] на загальних зборах АПН України наголосив: «Пріоритетами освіти є не знання самі по собі й навіть не «потреби народного господарства», а розвиток особистості й формування громадянина, здатного самостійно й вільно мислити й діяти» [2].

Безумовно, особливе місце тут посідає вища освіта, яка за своєю суттю формує не тільки людину як особистість, але й як професіонала, і на сьогоднішній день охоплює близько вісімдесяти відсотків випускників шкіл. Низький рівень підготовки випускників середньої школи в останні роки, втрата ними духовно-морального стрижня, моральних принципів і норм різко ускладнили навчально-виховний процес у вищій школі, - зазначає В.І. Астахова [3]. Але не можна проігнорувати той факт, що сучасні соціальні умови формують новий тип студента, з новими потребами та вимогами, а відповідно вища освіта має використовувати і такі форми та методи виховання, які б відповідали багатосуб'єктному «замовленню» на особистість.

Аналіз досліджень і публікацій. Витоки розгляду зазначеного кола питань сягають соціологічних ідей М.Вебера, Дж.Дьюї, Е.Дюркгейма, М.Мід, Дж.Макгрегора, Ч. Бернарда [4-5]. Поглибленню уявлень про шляхи впливу на процеси самовиховання, самореалізації особи, її ціннісних орієнтацій сприяли роботи Андрущенко В.П., Гавриленка І.М., Головахи Є.І., Муляра В.І., Здравомислова А.Г., Оссовського В.Л., Стародубцевої О.П., Лозової В.І. [6-9]. Питанням адаптації молоді до реалій сьогодення у різних сферах життєдіяльності присвячували свої роботи Подосьян А.В., Вовк В.Г., Заславська Т.І., Медведєва М.І., Філіпов Ф.Р. [10-11]. Соціологічні

розміркування щодо проблем вищої школи, і зокрема виховного процесу, можна побачити у роботах Євтушенка М.Д., Романовського О.Г., Подольської Є.А., Городяненка В.Г. [12]. Дослідженням теоретико - методологічних проблем організації виховної роботи у вищих навчальних закладах та особливостями організації роботи з студентською молоддю в умовах суспільних змін займаються такі вчені, як Астахова В.І., Михайльова К.Г., Белова Л.О., Астахова К.В., Сокур'янська Л.Г. та інші [13-18]. Але ключові пріоритети виховання у ВНЗ та його результативність ще залишаються одними з найзатребуваніших дослідницьких напрямків.

Мета дослідження. Як доводить практика, виховання у вищому навчальному закладі безпосередньо пов'язане з соціокультурним середовищем, що формується суспільством взагалі. Воно набуває особливих рис на сучасному етапі розвитку українського суспільства, яке характеризується процесами трансформації, модернізації та постмодернізації, що суттєво впливає на характер та зміст механізмів виховання [19]. Дана стаття покликана вирішити низку завдань поставлених перед нашим суспільством взагалі та системою вищої освіти зокрема. А саме:

- обґрунтування специфіки модернізаційної трансформації сучасного суспільства, що вимагає відповідний тип особистості для суспільних перетворень;
 - нагальна потреба у врахуванні соціального фону, при проведенні освітньо - виховного процесу у вищій школі, особливо в технічних ВНЗ;
 - необхідність концептуальних змін у системі виховання студентів ВНЗ та її адаптація до вимог часу на тлі дихотомії «традиційне суспільство» - «модернізоване суспільство» та очікувань студентів, визначених проведенням дослідженням;
 - переорієнтація виховного процесу у ВНЗ та його організація згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки задля формування нової особистості та генерації творчих професіоналів, здатних до суспільних перетворень;
 - зняття з поняття «маргінальність» усталеного негативного забарвлення, шляхом висунення та обґрунтування гіпотези, згідно з якою маргінальні верстви населення під час трансформації суспільства зосереджені не тільки і не стільки на його дні, скільки в його авангарді, що й зумовлює суспільний рух, а завданням вищої школи є виховання тієї особистості, яка забезпечить рух у правильному напрямку.
- Виклад основного матеріалу.** Оскільки перетворенню піддаються всі сфери життєдіяльності соціуму, хоч і в різній мірі, то в літературі пропонується термін «системна транс-

формація», під якою розуміють «поступові зміни, перетворення суспільних структур, у рамках яких можуть співіснувати паралельно як старі, так і нові елементи. При цьому відбувається поступова трансформація колишніх структур у сучасні, виникають нові соціальні структури» [19-20].

У процесі трансформації неминуче ініціюються соціальні нововведення, які вступають у контакт із попередніми структурами й продукують кінцевий результат як компроміс між дійсним і можливим, між прогресом і консерватизмом. Нововведення, як компонент трансформації, підкоряються загальним закономірностям виникнення й функціонування нововведень.

За таких умов формування особистості, її соціалізація і виховання набувають суперечливого характеру, бо механізми та регулятори цих процесів змінюються різними темпами і не завжди відповідають негайним потребам суспільства й особистості. Ускладнює ці процеси багатоплановий характер трансформаційних змін. Так, С.Катаєв виокремлює декілька аспектів трансформації [20, с. 24-25]:

- внутрішньо-системний аспект (охоплення трансформацією економічної, соціальної, політичної, культурологічної й іншої сторін громадського життя);

- глобалістський аспект (наявність трансформації не в одній окремо взятій країні або невеличкій групі країн, наприклад постсоціалістичних. Трансформація в Україні є елементом всесвітньої трансформації);

- різнорівневий аспект (трансформація в особистісній сфері, а також у соціальній, індивідуальній та суспільній);

- регіональний аспект (наявність трансформації у різних регіонах, столиці й провінції, місті і селі);

- методологічний, гносеологічний аспекти (трансформацією охоплені власне закономірності перетворень, норми, цінності й критерії оцінки).

Для реалізації завдань виховання ці аспекти набувають особливої уваги, бо створюють середовище, що формує ключові вимоги до особистості та її властивостей. Ключовим аспектом соціальної трансформації виступає модернізація. У широкому плані вона означає будь-які прогресивні зміни. Теорія модернізації має різні модифікації, але основна дихотомія - традиційного й модернізаційного суспільства дозволяє систематизувати факти, будувати моделі виховної роботи відповідно до тих змін, що мають місце в сучасному суспільстві.

Сучасне або модернізоване суспільство диференційоване, урбанізоване, освічене, інформоване засобами масової інформації. Соціальний тип особистості, властивий для такого суспільства, характеризується раціо-

налізмом, індивідуалізмом, прагненнями до змін, мобільності, самовдосконалення. Тобто, у такому суспільстві виховання набуває «суб'єкт-суб'єктного» характеру, значної індивідуалізації тощо.

Взагалі ми вважаємо доцільним погодитися з К. Кумаром, який зробив спробу з'єднати основні мотиви роздумів та доказів О. Конта та М. Вебера з ідеями Т. Парсонса та сучасних соціологів. На його думку, своєрідність «сучасності» визначають п'ять основних принципів [21]: індивідуалізму, диференціювання, раціональності, економізму та експансивності. Означені риси сучасності все активніше заявляють про себе в Україні, що й необхідно враховувати у вихованні: відповідно до цих принципів мають змінюватися змістовні та організаційні аспекти виховної роботи у ВНЗ.

Наявність в Україні ознак соціокультурної трансформації, тобто поява нових моделей мислення та соціальних відносин, свідчить про необхідність переходу до рішення завдань наступного періоду, що умовно можна назвати «постмодернізація» (теорії Дж.Александера, Р.Арона, Д.Белла, А.Тоффлера, де узагальнювалися результати постмодернізаційних процесів), однією з моделей якої виступає «цивілізація третьої хвилі» А. Тоффлера. В.Танчер виявив такі ознаки означеного процесу, характерні для України [23]:

- плюралізація й індивідуалізація життєвих стилів, розмаїтість культурних форм, їх релативізація;

- розмивання соціальної структури у традиційних критеріях, зникнення класово-станової ієрархії. Нерівність перестає бути негативною характеристикою і здобуває ознаки «несхожості», «іншості»;

- формується стан суспільства, що, долаючи колишнє розшарування на групи й страти, стверджується на базі людських агрегацій, які формуються за ознаками подібності смаків, культури, життєвих стилів, певних характерних рис;

- розпад метанарацій («великих учень»), руйнування старих систем, традиційних ідейно-ціннісних утворень (концепцій), на основі яких пояснювався зовнішній світ.

Будучи органічною ланкою суспільного буття, активним творцем соціальності, особистість несе на собі відбиток усіх суперечностей. В її життєдіяльності постійно відтворюється гостра потреба соціальної адаптації, буттєвої укоріненості. При цьому постає небезпека бути відторгнутою швидкозмінюваними процесами соціуму, викинутою на його периферію, виявитись на зламі соціального або за його межами. Минув той час, коли в науковій літературі існувала гіпотеза про те, що всі особистості (принаймні «нормальні») [24] мають своє стале місце у структурі суспільства завдяки своїм со-

ціальним ролям та груповим статусам, що обумовлені соціальними потребами. А тому деякі усталені поняття набувають нового звучання.

Маргінальність, маргінальні процеси, маргінальна людина, маргінальна особистість - явища, які сьогодні стали частиною суспільного та індивідуального життя. Посилення уваги до явища маргінальної особистості не випадкове. Воно зумовлене, насамперед, тією роллю, яку відіграють маргінали в сучасних реаліях. Нерідко вони - «дно» суспільного життя. Але й так само нерідко — вони авангард суспільства, провідники майбутнього, його нових форм і зразків. Громадська думка, реакція державних інституцій на явище маргінальності і до сьогодні залишаються, великою мірою, такими, якими вони були впродовж віків - у цілому негативними. Часом це призводить до виникнення соціальних конфліктів на етнічному, релігійному, демографічному, матеріально-економічному і т.д. ґрунті.

Стандарти ставлення до маргіналів, що склалися раніше, сьогодні заважають адекватній природі розвитку цього явища, реакції на вказані конфлікти з боку соціуму. Чітко виявилась глибока суперечність між очевидним фактом зростання впливу маргінала на розвиток сучасного суспільства і однозначно негативним до нього ставленням з боку соціуму. Така суперечність переросла сьогодні в гостру суспільну проблему, тому:

1. Умови соціальної трансформації сприяють виникненню маргінального типу особи.

2. Недосконалість нормативних регуляторів їх неспівпаданню з потребою суспільства і особи приводять до маргіналізації.

3. Якість особи демонструє суперечливий характер ідеалів особи, вносять дисонанс в її поведінку.

Очевидно, що процеси трансформації, модернізації, постмодернізації, що мають місце в українському суспільстві, створюють особливі суперечливі умови для формування особистості. До них, на наш погляд, можна віднести: культурну невизначеність (яка призводить до аномійного стану суспільства); фрагментарність соціального буття; деканонізацію; поверхневність (домінування повсякденності як центру буття) тощо.

За таких умов, на думку А. Інкелеса, виникає синдром «сучасної особистості», який складається з дев'яти ознак [21]: відкритість назустріч інноваціям та змінам; усвідомлення чисельності існуючих думок та поглядів, готовність висловлювати і обґрунтовувати особистісну думку та водночас терпимість і толерантність до інших; концентрація уваги скоріше на майбутньому, ніж на минулому; відчуження суб'єктивної сили; прагнення передбачати майбутні події та планувати свої майбутні дії; довіра до соціального порядку; визнання не-

минучості існуючої нерівності в розподілі благ, цінностей, привілеїв на основі ясно виражених принципів; самовдосконалення, освіта; повага до достоїнств інших людей. Штомка у цьому контексті підкреслює, що «екстенціональне положення людини в сучасному суспільстві... дає людині свободу, автономію, багаті життєві шанси, але за умов постійної необхідності приймати рішення, робити вибір і нести за все це повну відповідальність» [21].

Формування та соціалізація такої особистості — завдання суспільства та його соціальних інститутів, зокрема освіти. В умовах трансформації та модернізації соціальні регулятивні механізми значною мірою сконцентровані в правовій сфері, бо вона є більш універсальною та усталеною порівняно з іншими соціальними регуляторами. Саме тому важливим, на наш погляд, постає аналіз законодавчої бази виховного процесу в системі вищої освіти України.

Так, на закріплення позитивних змін у сфері вищої освіти та визначення основних вимог щодо її подальшого розвитку спрямований Закон України «Про вищу освіту». Цей закон спрямований, у першу чергу, на забезпечення як права громадянина на освіту, яке закріплене у ст. 53 Конституції України, так і потреб суспільства й держави у кваліфікованих фахівцях.

Стосовно процесу виховання у вищій школі йдеться в ст. 51 цього документа «Обов'язки педагогічних та науково-педагогічних працівників». Зокрема зазначається, що, окрім постійного підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності та наукової кваліфікації, окрім забезпечення високого науково-теоретичного та методичного рівня викладання дисциплін, педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані додержуватися педагогічної етики та моралі. [9] Тобто, сама особистість викладача має стати гарантом гідного громадянського виховання молоді у вищих навчальних закладах.

Поряд із цим, можна говорити, що існує суб'єктна диференціація нормативно-правових документів відносно виховання у ВНЗ. Наприклад, як ще один засіб реалізації основних напрямків виховного процесу у вищій школі розглядається студентське самоврядування. Вже в «Положенні про державний вищий навчальний заклад» від 05.09.1996 р. (№ 1074) у редакції від 13.08.1999 р. питанню студентського самоврядування відведено окремий розділ (ст. 49-57). Зокрема у п. 49 вказаного документа зазначається, що «студентське самоврядування у вищому навчальному закладі функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника».

Отже, теза про необхідність у вищій школі готувати не просто висококваліфікованих фахівців будь-якої галузі, а формувати особистість громадянина, готувати до організаційної та адміністративної роботи в демократичній державі, є законодавчо затвердженою. Більше того, законом передбачено засоби розв'язання такого завдання, серед яких чільне місце посідає студентське самоврядування як школа активного демократичного саморозвитку студентства та, певною мірою, його громадського гартування.

Організація студентського самоврядування є засобом цивілізованого, демократичного протистояння адміністративній монополії на владу у вищих навчальних закладах, що є важливим із точки зору формування особистості студента. Саме тут, на наш погляд, простежуються постмодернізаційний потенціал студентства. Бо надання широкого спектра прав студентському самоврядуванню спрямоване саме на формування нової генерації творчих професіоналів, здатних вирішувати не тільки професійні, але й соціальні та глобальні проблеми.

Безперечно, що вища освіта сьогодні має цінність для студентства з точки зору його професійного становлення та особистісного росту. Тому принципово важливим вбачається питання про те, наскільки українські вищі навчальні заклади сприяють розвитку інтересів студентів. Дослідження демонструють [18], що, на думку студентів, в рамках навчання у ВНЗ максимально розвиваються їхні професійні інтереси (2,6 бала за 3-бальною шкалою), освітні (2,5 бала), комунікаційні та інтереси в сфері самореалізації (по 2,4 бала). Проблемну зону складають творчі та загальнокультурні інтереси, розвиток яких оцінюється студентами значно нижче (лише 28% та 30,3% студентів відповідно стверджують, що навчання у ВНЗ сприяє розвитку цих інтересів).

Безумовно, треба враховувати деяку критичність в оцінках студентів, але треба, на наш погляд, звернути увагу і на проблемні зони у виховній роботі ВНЗ.

Поряд із цим, важливим постає й питання про соціально значущі якості, формування яких дозволить особистості студента стати успішним. Безумовно, ВНЗ має тут значний вплив. Дослідження демонструють, що у групі лідируючих за затребуваністю у ВНЗ якостей комунікабельність (43,4%), цілеспрямованість (36,4%), самостійність (32,9%), працьовитість (31,7%) та вміння пристосуватися (31,3%). Саме ці якості дозволяють студентам реалізувати їхні плани у ВНЗ.

Наступна група якостей - ті, які досить слабо затребувані сьогодні у ВНЗ - дисциплінованість, вміння організувати себе та відповідальність (від 29,3% до 25,3%). Ця група викликає деяку тривогу: саме вони є, на нашу думку, «універсальними» у плані соціальної взаємодії, підтримки соціального порядку та соціального контролю.

Третя група - практично незатребувані якості - вміння творчо мислити, ініціативність та високий рівень культури (від 21,8% до 9,7%). Ця група також звертає на себе увагу, в сучасних умовах практики та теоретики все більше говорять про необхідність розвитку творчого потенціалу, про унікальність людського ресурсу, про необхідність активної позиції особистості. І ось у таких умовах, на думку українських студентів, у сучасному ВНЗ немає потреби у проявах саме цього кола якостей.

Висновки. Актуальність введення цілеспрямованого виховання в навчальному процесі очевидна - це природний процес всього циклу навчання. Студенти повинні засвоїти складні поняття, проблеми сучасної науки. Тому на педагога, який веде дисципліну, покладається завдання виховати спеціаліста - гідну особистість, а не технічно освіченого робота.

На сучасному етапі вкрай важливо визначити модель соціальної роботи з різними верствами населення, в тому числі і враховувати маргінальність переважної частини випускників шкіл та абітурієнтів ВНЗ. Всі нововведення мають бути стратегічно зверненими на соціальний вимір окремої людини як найвищої суспільної цінності цивілізованого розвитку.

Роль, яку відіграє той чи інший педагог у житті майбутнього спеціаліста, залежить від його особистих цільових установок. Байдушність до проблем студентів, низький рівень культури спілкування, бездуховне пригнічення особистості загрозами відрахування, хабарі виховують бездуховну особистість, знижують рівень підготовки спеціаліста, створюють негативний імідж викладача і ВНЗ в цілому. В подальшому це призводить до більш вагомих кризових явищ у масштабах держави.

Головна проблема виховання в процесі навчання полягає в тому, що далеко не всі викладачі усвідомлюють свою вирішальну роль у формуванні особистості студента, майбутнього спеціаліста. Саме тому необхідно враховувати всі вищезгадані явища та умови при проведенні освітньо-виховного процесу у ВНЗ нашої держави задля підготовки не просто фахівців, а особистостей, здатних до необхідних соціальних зрушень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конох М.С. Формування нової філософії освіти в Україні Соціально-філософський аналіз: [Монографія]. - К.: Вища шк., 2001. - 223 с.
2. Андрущенко В.П. Кому у ВНЗі належить роль першої скрипки? - Освіта. - 200. - 6-13 груд. - с. 2

3. Астахова В.И. Образование XXI века в эпицентре духовных коллизий // *Universitates. Наука и просвещение* : науч.-попул. альм. - Х., 1999. - Вып. 2. - С. 32-39.
4. Дьюї Дж. Моральні принципи в освіті / Пер. з англ. М. Олійник; Центр, гуманіт. дослідж. Львів, нац. ун-т ім. І. Франка. - Л.: Літопис; Освіта, 2001. - 30 с.
5. Дюркгейм Э. Педагогика и социология // *Социология*. - М., 1995. - 278 с.
6. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть: (Спроба прогностичного аналізу) // *Вища освіта України*. -2001. -№ 1. С. 11-17
7. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : Навч. посібник для пед. навч. закладів; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. - 2-е вид., випр. і доп. - Х. : ОВС, 2002. - 401 с.
8. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема // *Філософсько-культурологічний аналіз*. - Житомир: ЖІТТ, 1997. - 214 с.
9. Стародубцева О.П., Клименко О.П. Концептуальний підхід до організації виховної роботи зі студентами Луганського педагогічного училища і сучасні напрями педагогічної діяльності викладачів вищих навчальних закл. І-ІІ рівнів акредитації // *Наук.-метод. зб. - Луганськ, 2001. - Вип. 1.*
10. Вовк В. Шляхи та форми наукового забезпечення ефективної підготовки майбутніх фахівців в умовах вищих учбових закладів // *Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість: 3 матеріалів Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (22-24 квіт. 1998 р., Київ) / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - В 1998. - С 29-30.*
11. Медведєв М.Й., Подосьян А.В. Мотивация генерирования новых творческих целей и деловой активности студентов в системе высшего образования // *Молодь в умовах нової соціальної перспективи: Матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 18-19 квіт. 2001 р.) / представництво Відкр. міжнар. Ун-ту розв. людини «Україна» та ін. - Житомир, 2001. - С 147-148.*
12. Подольська С.А., Назаркіна В.М., Яковлев А.О. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті. Монографія - м. Харків: Вид-во НФАУ «Золоті сторінки», 2002. - 235 с.
13. Астахова В.І., Михайльова К.Г., Овакімян О.С. Формування громадянської позиції студентства в умовах розвитку І української державності (за матеріалами соціологічного дослідження): Посіб. для тьюторів акад. груп / АПН України, Ін-т вищ. освіти, Харк. Облдержадміністр. Голов. упр. освіти і науки, Нар. укр. акад. - Х., 2002. -28 с.
14. Белова Л.А. Высшее техническое образование в Украине: состояние, проблемы, перспективы II: Ученые записки Харьковского гуманитарного института «Народная украинская академия»: Сб. науч. тр. / ХГИ «НУА». - Ш 1996. - Т. 2. - С. 27-36.
15. Белова Д.А. Структурные изменения в высшем инженерно-техническом образовании региона // *Структура освіти в регіоні: проблеми оптимізації: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-14 груд, 1996 р. / Харк. гуманіт. ін-т «Нар. укр. акад.» та ін. - Х., 1996. - С. 35-36.*
16. Михайлева В.Г., Овакімян О.С. Высшее образование в частных ВНЗах постсоветского пространства: взгляд студентов: (По материалам междунар. сравн. исслед.); АПН Украины. Ин-т высш. образования, Нар. укр. акад. Лаб. проблем высш. шк. - Х., 2002. - 36 с.
17. Сокурская Л.Г. Студенчество на пути к другому обществу. - Х.: Изд-во ХНУ им. Каразина, 2006. - 276с.
18. Студент 21 века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций. - Х.: Изд-во НУА, 2010. - 408 с.
19. Ручка А. Особенности системной трансформации современного украинского общества // *Современное общество*. - 1994. I №4. - С. 14.
20. Катаев С.Л. Українське суспільство. — Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2005, —197 с.
21. Штомпка П. Соціологія. Теорія сучасного суспільства; Пер. з польськ. С.М. Червоної. - М.: Логос, 2005. М 664 с.
22. Танчер В. О., Кучеренко О. Політичні партії та рухи у світлі «ситуації постмодерну». — К., 1997. — с.4—5
23. Про вищу освіту: Закон Верховної Ради України від 17.01.2002 р. № 2984-III // *Вища освіта в Україні: Нормат.-прав. регулювання / М-во юстиції України, М-во освіти і науки України; За заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського. — К.- Форум, 2003. - С 175-232.*
24. Лантух А.П. Маргіналізація як засіб раціоналізації соціального порядку // *Інтернет сторінка <http://ukrkmga.org.ua/ukrkniga-text/727/11/>*
25. Грийс Ю. Структура и построение организаций по работе с молодежью. Особенности социальной молодежной политики в Украине та ФРН на сучасному етапі: *Наук.зб./ Редкол. А.І. Кудряченко та ін. - К.: МАУП, 2004. с 254-267.*
26. Чупров В.И., Зубок Ю.А., Уильямс К. Молодежь в обществе риска.-М.: Наука, 2001. - 230 с.
27. Бутиліна О.В. Особливості, маргіналізації молоді в умовах суспільства, що трансформується. // *Інтернет-сторінка http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Usoc/2005_2-3/45-53.pdf*

Стаття надійшла до редакції 02.09.2013

REFERENCES:

1. *Konoh M.S. Formuvannia novoi filosofii osvity v Ukraini Social'no – filosofskiy analiz (Forming of the new philosophy of education in Ukraine social-philosophical analyses)*. К.: *Vysha shk.*, 2001. 223p.
2. *Andrushenko V. P. Komu u VNZi nalezhit rol' pershoi skripki? (For whom in the high education institution belongs role of the first violin?) Osvita*. 2000. 6-13 Dec. p.2
3. *Astahova V.I. Obrazovanie XXI veka v epicentri duhovnih kolliziy (Education in XXI-th century at the center*

- of the spiritual collisions). *Universitates Nauka I prosveschenie: nauchn.-popul. al'man. X.*, 1999. Vip. 2. Kharkov, 1999. p.34
4. *Dui Dj. Moral'ni principy v osviti (Moral principals of education)*. L.: *Litopis; Osvita*, 2001. 30 p.
 5. *Durkheim E. Pedagogika I sociologiya (Pedagogics and Sociology)*. *Sociologiya.. M.*, 1995. 278p.
 6. *Andrushenko V.P. Osnovni tendencii rozvitku vishoi osviti Ukraini na rubezhi stolit' (Sproba prognostichnogo analizu) (Main tendencies of the development education in Ukraine at the border of centuries) (Try of the prognostic analyses)*. *Visha osvita Ukraini*. 2001. no 1. p.p. 11-17
 7. *Lozova V.I., Trotsko G.V. Teoretichni osnovi viovannia I navchannia: navch. Posibnik dlia ped. Navch. Zakladiv (Teoretical basement of education); Hark. Derzh. Uni-tet im. G.S. Scovorodi. 2-ge vid., vipr. I dop. H.: OVC, 2002. 401p.*
 8. *Muliar V.I. Samorealizacia osobistosti yak social'na problema (Self-realization of personality as social problem /Philosophical – culture analyses/)*. *Filosofsko – kulturologichniy analiz*. Zhitomir: *ZITT*, 1997. 214 p.
 9. *Starodubceva O.P., Klimenko O.P. Konceptualniy pidh do organizacii viovovni roboti zi studentami Luganskogo pedagogichnogo uchilisha I suchasni napriami pedagogichnoi dijalnosti vkladachiv vischih navchalnih zakladiv I-II rivniv akreditacii (Conceptual approach to organization of the educational work with students of the Lughansk pedagogical school and modern directions of educational activity of the teachers of high education institutions I-II levels accreditation)*. *Nauk. metod. Zb.* Lugansk, 2001. Vip. 1.
 10. *Vovk V. Schliahi ta formi naukovogo zabezpechennia effektivnoi pidgotovki maibutnih fahivciv v umovah vischih uchbovoh zakladiv (Ways and forms of the providing scientific effective preparation future specialists in conditions of the high education institutions)*. *Molod', osvita, nauka, kultura I nacionalna svidomist: Z materialiv Vseukr. Stud. Nauk. – prakt. Konf. (22-24 kvitn. 1998 r. Kyiv) / Nac. Ped. Univ. Im. M.P. Dragomanova. 1998. p.p. 29-30*
 11. *Medvedev M.J., Podosjian A.V. Motivacia generirovania novih tvorcheskikh celey I delovoy aktivnosti studentov v systeme vishego obrazovaniya (Motivation which generate new creative goals and business activity in system of higher education)*. *Molod' v umovah novoi socialnoi perspektivi: Materiali III Mizhnarodnoi nauk.-prakt. Konf. (Zhitomir, 18-19 kvit. 2001 r.) / predstavnictvo Vidkr. Mizhnar. Un-tu rozv. Ludini «Ukraina» ta in. Zhitomir, 2001. p.p. 147 - 148*
 12. *Podolska S.A., Nazarkina V.M., Jakovlev A.O. Osvita yak chinnik rozvitku osobistosti v sociokulturnomu konteksti (Education as factor of the personality development in sociocultural context)*. Harkiv: *Vid-vo NFAU «Zoloti Storinki»*, 2002. 235 p.
 13. *Astahova V.I., Mihail'ova K.G., Ovakimian O.S. Formuvannia gromadianskoi pozicii studentstva v umovah rozvitku ukrainiskoi derzhavnosti (Creation of the civil position among students in conditions of the ukrainian independence) (za materialami sociologichnogo doslidgennia): Posibnik dlia tutoriv akad. Grup / APN Ukraini, Ins-t vish. Osviti, Harkiv oblderzhadmin Golovn uprav osviti I nauki, Nar ukr akad. X.*, 2002. p.28
 14. *Belova L.A. Vishee technicheskoe obrazovanie v Ukraine: sostojanie, problemi, perspektivi (Higher technical education: state, problems, perspectives) Uchenie zapiski Harkovskogo gumanitarnogo institute «Narodnaya Ukrainskaya Akademiya»: Sb. Nauchn. Trud. / HGU «NUA». H.. 1996. Vol.2. p.p. 27-36*
 15. *Belova D.A. Strukturnie izmenenia v vishem inzhenerno – tehničeskom obrazovanii regiona (Structural changes in higher technical - engineering education of the region)*. *Structura osviti v regioni: problem optimizacii: Materiali mizhnar. Nauk. Prekt. Konf., 12-14 grudn, 1996 r. H.*, 1996. p.p. 35-36.
 16. *Mihail'ova V.G., Ovakimian O.S. Vishee obrazovanie v privatnih VNZ postsovietskogo prostranstva: vzgliad studentov (Po materialam mezhdunar. Sravn. Issled.) APN Ukraini. Inst-t vishego obrazovania, Nar. Ukr. Akad. Lab. Problem vish. Shk. H.*, 2002. p. 36
 17. *Sokurianskaya L.G. Studenchestvo na puti k drugomu obschestvu (Students community on the way to the another society)*. H.: *Izd-vo HNU im. Karazina*, 2006. 276p.
 18. *Student XXI veka: socialniy portret na fone obschestvennih transformacij (Student of the XXI century: social portrait on the background of social transformation)*. H.: *Izd-vo NUA*, 2010. 408p.
 19. *Ruchka A. Osobennosti sistemnoy transformacii sovremennogo ukrainiskogo obschestva (Features of the system transformation of the modern ukrainian society)*. *Sovremennoe obschestvo*. 1994. I no 4. p. 14
 20. *Kataev S.L. Ukrainiske suspilstvo (Ukrainian society)*. Zaporizzia: *GU «ZIIMDU»*, 2005, 197p.
 21. *Shtompka P. Sociologiya. Teoria sovremennoho obschestva (Sociology. Theory of the modern society); Per. c polskoi S.M. Chervonoi. M.: Logos, 2005. 664p.*
 22. *Tancher V.O., Kucherenko O. Politichni partii ta ruhi u svitli «situacii postmodernu» (Political parties and movements in the light of the situation of postmodern)*. K., 1997. p.p. 4-5
 23. *Pro vischu osvitu v Ukraini: Zakon Verhovnoi Radi Ukraini (About higher education in Ukraine: Law of the Supreme Council of Ukraine) vid 17.01.2002 r. no 2984-III. Vischa osvita v Ukraini: Normat. – Prav. Reguluvannia/ M-vo justicii Ukraini, M-vo osviti I nauki Ukraini; Za zag. red. A.P. Zayci, V.S. Zhuravskogo. K.: Forum, 2003. p.p. 175-232*
 24. *Lantuh A.P. Marginalizacia jak zasib racionalizacii socialnogo poriadku (Marginalisation as method of rationalization of the society)*. Internet storinka <http://ukrkmga.org.ua/ukrkniga-text/727/11/>
 25. *Griys U. Structura I postroenie organizacij po rabote s molodejiu. Osoblivosti socialnoi molodijnoi politiki v Ukraini ta FRN na suchasnomu etapi: Nauk. Zb. (Structure and building of youth organizations. Features of social youth politics in Ukraine and FRN)*. K: *MAUP*, 2004. p.p. 254-267
 26. *Chuprov V.I., Zubok U.A., Uiliame K. Molodej v obschestve riska (Youth in risk society)*. M.: *Nauka*, 2001. p.230
 27. *Butilina O.V. Osoblivosti marginalizacii molodi v umovah suspilstva scho transformuietsa (Features of youth marginalization in terms of transforming society)*. Internet storinka http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Usoc/2005_2-3/45-53.pdf

Савош Галина Петрівна – кандидат соціологічних наук, доцент
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Адреса: 49600, м. Дніпропетровськ, вул. Чернишевського, 24а
E-mail: savmv@i.ua

Синицин Антон Олександрович – асистент
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Адреса: 49600, м. Дніпропетровськ, вул. Чернишевського, 24а
E-mail: sinicynant@rambler.ru

Savosh Halyna Petrivna – PhD in sociology, associate professor
Prydniprov's'ka state academy of civil engineering and architecture
Address: 24a, Chernishevskogo Str., Dnipropetrovsk, 49600
E-mail: savmv@i.ua

Synytsyn Anton Oleksandrovych – assistant
Prydniprov's'ka state academy of civil engineering and architecture
Address: 24a, Chernishevskogo Str., Dnipropetrovsk, 49600
E-mail: sinicynant@rambler.ru